

Poeto Prano Raščiaus širdyje visuomet tekėjo upė Šventoji

Pranas Raščius gimė Aukštaitijoje, netoli Užpalių esančiame Linsko kaime. Mokėsi Užpaliuose, vėliau Svėdasuose. Dirbo „Literatūros ir meno“, „Tiesos“, „Šluotos“, „Pergalės“ redakcijose, o kūrybinė veikla buvo jo profesija „pagal pašaukimą“. Poetas mylėjo savo tėviškę, žemę, gamtą. Jo jautrūs ir įkvepiantys eilėraščiai – lyg kelionė per gimtąjį kraštą, kurios įspūdžiai ilgam išlieka atmintyje.

... Andrius Raščius >

Ištakos

Iš Prano Raščiaus eilėraščio „Gyvenime!..“:

*Gyvenimas – srovė.
Žmogus, į ją patekęs,
kur nešamas yra,
dažnai pats nesupranta.
Ir ima irtis ten,
kur tylą mato akys,
kad tik greičiau,
kad tik greičiau į krantą.*

Prano Raščiaus gyvenimo upė prasidėjo 1932 metų rugsėjį. Būsimasis poetas augo didelėje šeimoje, turėjo brolius Joną ir Antaną, seserį Juliją. Baigęs mokyklą, įstojo į Lietuvos Žemės ūkio akademijos (dabar Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija) Hidromelioracijos fakultetą, tačiau jautė, kad inžinerinės pakraipos mokslai ne jam. Kas žino: gal tapęs inžinieriumi būtų stąsęs upių užtvankas, dambas ar pralaidas? Tačiau gyvenimas pasuko kita vaga – į literatūros vandenį.

Trys upės gyvenime ir kūryboje

Prano Raščiaus, kaip literato, misija labiausiai išryškėja lyrinėje poezijoje: poetas yra išleidęs ne vieną lyrinį eilėraščių knygą. Ypatinga vieta jo kūryboje skirta tėviškės, gamtos, žmogaus būties temoms.

Prano Raščiaus kolegos rašytojai jau seniai pastebėjo, koks gilus ir empatiškas poeto ryšys su žeme, miškais, upėmis ir apskritai visa gamta. Poeto ilgametis kaimynas rašytojas Mykolas Karčiauskas rašė: „Daugiau žinančiam poeto kūrybai tai tarsi iš dosnaus miško šulinio besiskleidžianti gaiva... Gamta Pranui Raščii

► Poetas Pranas Raščius.

buvo šventa, su šviesiu ilgesiu, iš Aukštaitijos dainorėlių ir Dzūkijos raudotojų perimtu gauduliu ir meile, kalba apie beržą, dangaus spalvas, girios ošimą, upėtakio blyksnį upės sraunumoje. Lyg dailininko paletėj atsiskleidžia peizažai, laiko ir erdvės pojūtis, subtiliai perteiktas gyvenimiškumas, gamtos grožis ir trapumas.“

Poeto bičiulis rašytojas Juozas Požėra žurnale „Literatūra ir menas“ publikavo poeto atminimui skirtą straipsnį „Lietuvos grožio dainius parėję...“, kuriame rašė: „Aš tikrai nežinau kito šiuolaikinio mūsų poeto, kurio lyriką taip be paliovos gaivintų mylimos Lietuvos grožis, jos gamta. Sakytumei, ji šitaip atsidėjo poetui Pranui Raščii už ištikimybę, už taurią ir švelnią meilę, kurią jis puoselėjo ir saugojo per visą (gaila, neilgą) savo gyvenimą, iki paskutinio atodūso. Apie šį poetą galima be išlygų pasakyti: jo kūryba – jo gyvenimo būdas. Niekas tiek daug nerašė gamtos motyvais, kaip Pranas, suplakdamas juos su amžinomis žmogaus gyvenimo problemomis, susiedamas su visiems mums rūpimais žmogaus būties klausimais ir mįslėmis. Nėra turbūt Aukštaitijoje ar Dzūkijoje upės ar upokšnio, kur dešimtimis ir šimtais kartų būtų nesilankęs poetas. Jis gerai pažinojo ne tik kiekvieną, net patį mažėliausią upokšnio vingį, bet ir kiekvieną akmenį, pūpsantį vagoje. Ir iš kiekvieno išvykos sugrįždavo su turtingu laimikiu – eilėraščio posmu ar taikliai pastebėta subtilia poetine detale...“.

Nuo pat vaikystės poetas buvo aistringas žvejys, tačiau žvejojimo tik upėse: spinningavo ir gaudė kiršlius tuo metu gana egzotiška meškere „museline“, kurią pamatė kaimo gyventojai vis klausdavo, kodėl tas žalias valas neskęsta.

Poetas ypač mėgo tris Lietuvos upes: gimtąją Šventąją, Aukštaitijos puošmeną Žeimena ir Dzūkijos gražuolį Merkį.

Šios trys upės poeto kūryboje paminėtos ne kartą. Be to, kiekvienai iš jų yra dedikuoti atskiri eilėraščiai: antai Žeimenai pagerbta eilėraščiuose „Prie Žeimenos – skaidriosios upės“ ir „Vėl abu...“, na o Merkiui ir dešimčiai jo intakų yra sukurtas 10 eilėraščių ciklas „Prie Merkio dukterų ir sūnų“. Tačiau dažniausiai poeto eilėraščiuose tekėjo Šventosios upė.

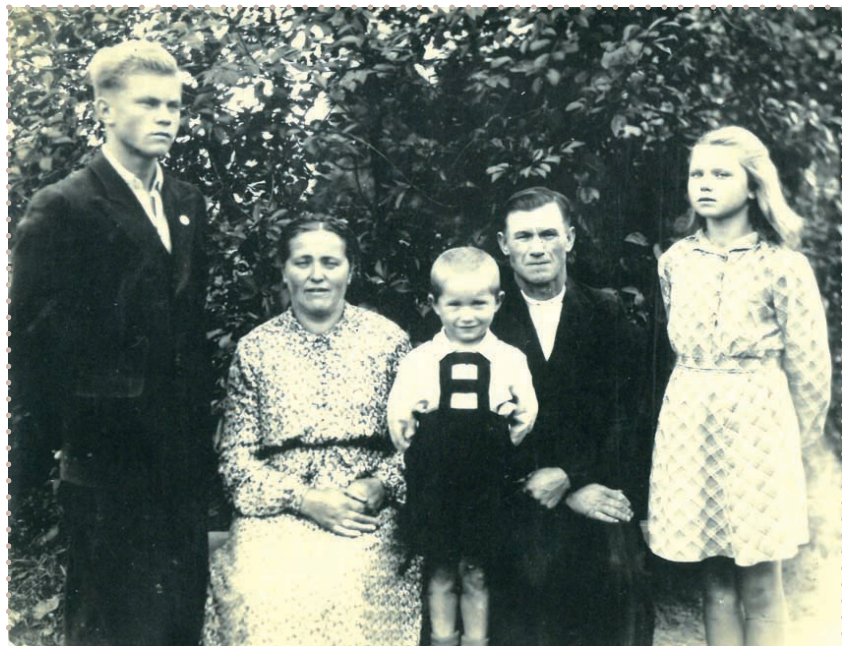
Eilėraštyje „Šventoji“ Pranas Raščius rašė:

*Ak, upė mano,
apsupta žydrinės
meldų ir nendrių
ir pušų lieknų,
jei negaliu tavęs
atskirti nuo gimtinės,
kaip ažuolo nuo jo tvirtų šaknų, –
tai kaipgi nevadint tavęs
Šventąja.*

Liesdamas būties temą, eilėraštyje „Sapnas“ poetas rašė:

*Sapnavau:
ievų baltų –
pilna prie Šventosios tilto,
kad širdis
prie jos krantų
tėviškės grumstu pavirto.*

► *Pranas Raščius (kairėje) su tėvais, broliu Antanu ir seserimi Julija.*

vertybės ir tėviškieji genai savo nematomomis gijomis darė įtaką vaikams. Poeto dukra (ir net anūkai) studijavo lietuvių kalbą ir darbuojasi leidybos bei pedagogikos srityse.

Sūnaus (šio straipsnio autoriaus) profesija kitokia, bet trauka gamtai nuo pat vaikystės buvo didžiulė, kaip ir tėvo. Dar vaikas eidavau kartu žvejoti, o po tėvo mirties žvejojau su jo paliktomis meškerėmis. Tėvas mirė anksti, taip ir nespėjome „kaip suaugę“ pakalbėti apie gyvenimą. Bet tėvo vidinį pasaulį ir vertybes pažinau skaitydamas jo eilėraščius, tarsi užpildydamas tai, kas liko neišskalbta.

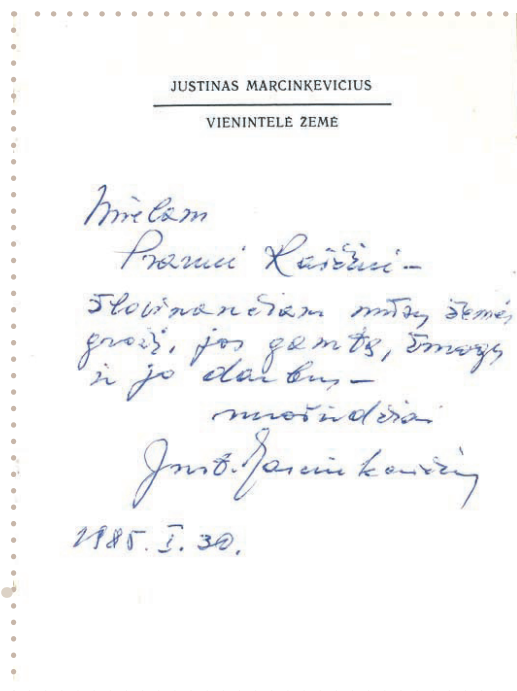
Apie gyvenimo drumzles – su šypsena

Poetas kurį laiką dirbo humoristiniame „Šluotos“ žurnale, sudarė anuomet populiarių humoreskų rinkinį „Čia priejo Kindziulis“. Ir pats sukūrė nemažai satyrinių eilėraščių, išleido keletą satyrinės poezijos knygelių, atskleidžiančių žmogiškąsias ydas, kurių nei anais laikais, nei dabar netrūksta.

Pranas Raščius buvo žinomas visų pirma kaip lyrinės poezijos autorius, ypač daug rašantis gamtos tematika. Tačiau apie gamtą juk galima rašyti ne tik lyriškai, bet su humoru. Na ir kaip, būdamas aistringą žveju, apsieisi be žūklės temų!

Prano Raščiaus satyrinis eilėraštis „Jei šefas pasakė“:

*Dieviška kantrybė šio tylaus mėgėjo! –
Paupy giliausią duobę prastovėjo...
Nors nekimba niekas – ir toliau čia stovi,
braukdamas nuo nosies prakaitą rankove.
– Eik, žmogau, prie vingio – ten vieta gera!
– Ką jūs?! Šefas sakė – čia žuvies yra!*

►► Bendrakeiviai iš Aukštaitijos

Didesnę gyvenimo dalį Pranas Raščius nugyveno sostinėje. Čia turėjo daugybę kaimynų ir kolegų, kilusių iš Aukštaitijos ar kitaip su šiuo kraštu susijusių. Poetas gyveno Antakalnio mikrorajone, Mildos gatvėje esančiame daugiabutyje, vadinamuose „rašytojų namuose“, kuriuose pagal sovietmečiu galiojusią tvarką gyveno tik literatai ir jų šeimos. Nors tokia būstų skyrimo tvarka šiais laikais atrodytų keistoka, bet istorijos, kaip ir žodžių iš dainos, neišmėsi. Tad šiuose rašytojų namuose Prano Raščiaus kaimynais buvo ne vienas literatas aukštaitis: rašytojai Algimantas Baltakis, Saulius Šaltenis, Antanas Drilinga, literatūros kritikas Petras Bražėnas.

Tame pat Antakalnio mikrorajone, tik kitoje gatvėje, kuri dabar vadinasi P. Širvio gatvė, gyveno iš Aukštaitijos kilęs garsus poetas Paulius Širvyas.

Poetui dirbant „Šluotos“ žurnale, jo kolega buvo rašytojas – publicistas, aukštaitis Jonas Sadaunykas-Sadūnas.

Prano Raščiaus eilėraščių skaitovai, su poetu dalyvaudavę poezijos vakaruose, taip pat yra susiję su Aukštaitija: iš šių kraštų kilęs aktorius Algirdas Grašys, o aktorė Regina Paliukaitytė čia mokėsi.

Poeto gyvenimo keliai yra susikirtę ir su aukštaitiais – poetu Antanu Miškiniu bei rašytoju miškininku Gediminu Petru Isoku. Tikiuosi, neįsižeis iš Aukštaitijos kilę literatai, kurių nepamirėjau. Šiame straipsnyje nesiekiu išvardyti visų šio krašto menininkų ar kaip nors paminėti jų reikšmės lietuvių literatūrai. Tenorėjau atskleisti dar vieną su Aukštaitija susijusį poeto gyvenimo fragmentą ir pasakyti,

koks, pasirodo, nedidelis yra mūsų kraštas.

Tolimi kraštai

Daugelis mūsų, kuriems teko gyventi sovietmečiu, pamename, kaip anais laikais sudėtinga buvo kur nors išvykti ir koks didelis buvo kelionių alkis. O juk taip įdomu, kaip svetur gyvena žmonės, kokia gamta juos supa.

Pranui Raščiuui tais sudėtingais laikais teko lankytis Vidurinės Azijos kraštuose, keliauti po Sibiro taigą. Taigoje poetas sukūrė eilėraščių ciklą, tačiau, nors ir kokie egzotiški tie svetimi kraštai buvo, eilėraščiuose jaučiamas gimtosios žemės, namų ilgesys, ir vėl suspindi Šventojai.

Taigoje sukurtame eilėraštyje „Žingsniai“

Pranas Raščius rašė:

*Girdėjau aš:
per blizgantį pusnyną
ateina tėvas, nešinas grąžtu...
– Sūnau, pavasaris!
Nubėki tu
prie šniokščiančios Šventosios į beržyną,
pragrėžki beržą
ir sulos, kuri gaivina,
kuri jėgas senatvėj sugrąžina,
prileisk ašotį lig pačių kraštų!*

Šeimos užtėkis

Poeto žmona Danutė kilusi iš Aukštaitijos, tik arčiau Ukmergės. Poeto dukra Dalia ir sūnus Andrius gimė ir augo Vilniuje. Poeto gyvenimo

► *Rašytojo Justino Marcinkevičiaus autografas knygoje „Vienintelė žemė“.*

► *Su žmona Danute ir sūnumi Andriumi sodyboje.*

► *Knygos „Paragauki sulos“ viršelis.*

Knyga „Paragauki sulos“ – lyg plauktum per gimtąjį kraštą

2021 metais pasirodė Prano Raščiaus lyrinės poezijos rinktinė „Paragauki sulos“, kurią sudarė ir išleido poeto sūnus (šio straipsnio autorius). Knygoje yra publikuojami gražiausi, skaitytojų jau pamėgti, laiko išbandyti eilėraščiai, juose skleidžiamomis vertybėmis aktualūs lig šiol. Parinkti knygos viršeliui idėją ilgai netruko – bus upė! Juk ji taip simboliškai atspindi poeto lyrinę kūrybą: tikra, nesumeluota, dinamiška, melodinga, jausminga. Upė – tai stiprybės, atgaivos, kelionės ir viso gyvenimo simbolis.

Neslėpsiu – pradžioje planavau, kad viršelyje bus kažkuri iš mylimiausių poeto upių: Šventoji, Žeimena arba Merkys. Bet skaitytojai turbūt pamena, kokia snieginga buvo praėjusi žiema ir kokios patvinusios upės pavasarį. Rasti tinkamą kadrą didelėje upėje nelengva, o leidybos darbai nelaukė. Tad viršeliui pasirinkau Lietuvos kalnų upę tituluojamą Dūkštą. Pamenu, kaip smalsiai Dūkštos pažintinio tako lankytojai stebėjo, ką aš ten įbridęs fotografuoju. Sudarydamas šią knygą norėjau, kad Prano Raščiaus eilėraščiais skaitytojas tarsis upe plauktų per gimtąjį kraštą, nuolatos keičiantis peizažams: tai miškas, tai pieva, tai rugių laukas, kartais paukščiai praskrenda, upė čia išplatėja, rami, čia srove šniokščia per akmenis... O šalia upės žmogus su savo išgyvenimais bei amžiniais būties klausimais.

Galbūt šią knygą atspindės eilutės iš Prano Raščiaus eilėraščio „Prie Versekos“:

*lšvyski skruzdėlė,
kylantį paukštį,
kai vėjas pūsteli,
į svaigų aukštį.
lšvyski viską:
dirvas ir mišką,
ir šviesų spindulį,
ir žiedą mindomą...
Pažink iš lėto
brastą ir sietuvą,
kiekvieną pėdą
ir visą Lietuvą.*

Vyresnės kartos skaitytojai galbūt pamena savo metu labai populiarią poezijos rinkinį „Po medžio ir paukščio sparnais“. Jame buvo publikuoti visų Lietuvos poetų gražiausi eilėraščiai apie Lietuvą, žemę, gamtą, pradedant Kristijonu Donelaičiu ir baigiant to laikmečio poetais. Šio rinkinio sudarytoju buvo ne kas kitas, o poetas Pranas Raščius. Knygos „Paragauki sulos“ dvasia truputį panaši į minėtojo rinkinio, tik skirta jį, tarsi likimo dėsnis pačiam Pranui Raščiu.

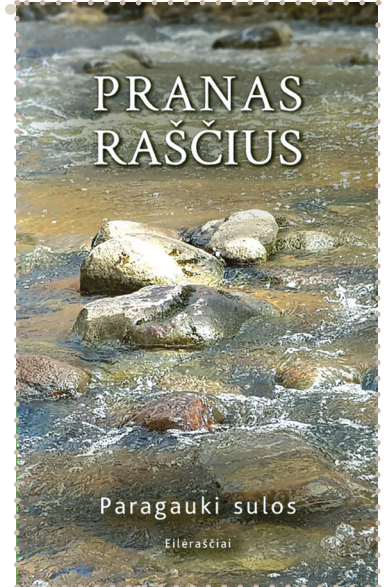
Merkys „atplukdė“ sodybą

Merkys buvo viena iš mėgstamiausių poeto upių, prie kurios pažvejoti, pailsėti ir kūrybinio įkvėpimo pasisemti Pranas Raščius vykdavo gana dažnai. Keletą vasarų poetas su šeima buvo apsistojęs pas vietinius dzūkų prie Merkio esančiame Puvočiuų kaime, dabartiniame Dzūkijos nacionaliniame parke. Puvočius nuo seno mėgo grybautojai, žvejai bei kitų gamtos teikiamų džiaugsmų mylėtojai. Čia vykdavo vadinamieji baidarininkų „sąskrydžiai“, čia praktiką atlikdavo būsimieji biologai iš aukštųjų mokyklų. O ką jau kalbėti apie žvejų „muselininkų“ susibūrimus. Pranas Raščius pamilo Puvočius ir, atsiradus galimybei, įsigijo kaimo pakraštyje esančią girininkijos sodybą. Sodyba buvo apiešta, tad poetas daug ką įrėngė savo rankomis. Šis Dzūkijos kampelis ilgam tapo visos šeimos mėgstamu prieglobsčiu.

Poetas gerai sutarė su kaimo žmonėmis, buvo gerbiamas, laukiamas ir dažnas svečias dzūkų namuose. O poeto sodyboje svečių irgi netrūko: apsilankydavo menininkai, miškininkai, žvejai ir daug kitų žmonių. Suprantama, Dzūkija paliko pėdsaką ne tik poeto gyvenime, taip pat ir kūryboje. Puvočių kaimui poetas parašė eilėraščių, kuris taip ir vadinasi: „Puvočių kaimui“. Dzūkijos motyvas taip pat skamba eilėraštyje „Grybaujant“, na o Dzūkijos upės teka ne viename poeto eilėraštyje.

Nenuostabu, kad poetui atminti po jo mirties Dzūkijos miškininkai kartu su rašytojais Puvočiuose pasodino 55 (tiek metų jam būtų sukakę) ažuoliukų alėją, taip pat pastatė stogastulpį, kurio autorius – Dzūkijos skulptorius Antanas Česnulis. Stogastulpyje iškalti poeto eilėraščio žodžiai: „Srovė Merky dar spinduliuoja...“.

Beje, ažuolų alėja yra simboliška ir kita prasme: juk poetas labai mylėjo miškus, jų išsaugojimo bei medžio sodinimo temomis sukūrė ne vieną jautrų eilėraščių ir pats mielai dalyvavo miškų sodinimo akcijose.

Kelionės pabaiga

Iš Prano Raščiaus eilėraščio „Ko nusišypsojai tėve?..“:

*Gal pagaliau
palaiminga ramybė krūtinę
tyliai užplūdo,
kad baigęs kelionę,
lyg upė, tekėjus sraujai...
— — Ko nusišypsojai, tėve,
akimirką tą paskutinę,
kai iš pasaulio
tamsion nežinion išėjai?..*

Kilęs iš Aukštaitijos, didesnę gyvenimo dalį Pranas Raščius pragyveno Vilniuje. Čia ir jo gyvenimiškosios kelionės pabaiga, likus vos porai mėnesių iki 55 metų sukakties. Tačiau didmiestis nepakeitė poeto vertybių. Pranas Raščius buvo paprastas ir nuoširdus, rasdavęs bendrą kalbą su visais – ir menininkais, ir mokslo žmonėmis, ir kaimo gyventojais. Poetas liko ištikimas amžinosioms vertybėms: tėviškei, žemei, gamtai, žmogiškumui. Visą gyvenimą poetas keliavo po savo kraštą... eilėraščiais, mintimis... jo širdyje visuomet tekėjo gimtinės upė Šventoji.

Skaitytojų pamėgtame eilėraštyje „Kokios ilgos tamsios naktys“ Pranas Raščius rašė:

*Kokios plačios, begalinės
žalios pievos prie Šventosios,
kaip per jas, lyg išvarytas,
iškeliauji iš namų.*

*Koks siaurutis žalias ruožas
prie Šventosios mėlynosios, –
peršoki jį kaip šiaudulį,
kai namolia vėl grįžti.*